

УДК 378.147

FORMATION OF THE NEED FOR SELF-DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL WORKERS BY MEANS OF FASILITATION ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБИ У САМОРОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАСОБАМИ ФАСИЛІТАЦІЇ

Oleksenko S.V./Олексенко С. В.

Khomenko O.A./Хоменко О.А.

*Institute of in-Service Training, Boris Grinchenko Kiev University, Kiev, Tychyny, 22-a,
Інститут післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса
Грінченка, Київ, Тичини, 22-а, 02152*

Анотація. В статті представлено результати дослідження щодо вивчення рівня реалізації потреб педагогів у розвитку та саморозвитку, оцінки готовності педагогів пізнавати себе та готовності самовдосконалюватись. Визначено завдання педагогічної фасилітації, які спрямовуються на підвищення мотивації до самопізнання, допомогу педагогам в усвідомленні власних потреб та можливостей, формування власної відповідальності людини за своє професійне та особистісне зростання, створення стимулюючого середовища.

Автори зазначають, що педагогічна фасилітація є ефективним засобом педагогічного впливу та допомоги педагогам на шляху самовдосконалення та саморозвитку, створює умови для формування у особистості потреби до саморозвитку. Використання в системі післядипломного підвищення кваліфікації тренінгових технологій, зокрема педагогічної фасилітації, не лише сприяє самовдосконаленню та саморозвитку вчителя, а й дає можливість засвоїти фасилітативну компетентність.

Ключові слова: педагогічна фасилітація, саморозвиток, самовдосконалення, педагоги, післядипломна освіта, фасилітативна компетентність.

Вступ

Швидкі зміни розвитку суспільства вимагають від освіти нових сучасних методів навчання. Роботодавець обирає на ринку праці освічених, професійних спеціалістів, фахівців, які швидко реагують на новації та виклики. Тому виникла необхідність перегляду підходів до навчання. Особливо потребує переосмислення форм, умов і механізмів навчання сегменту професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації дорослих.

Враховуючи специфіку сприймання та засвоєння інформації дорослими у розробці та впровадженні методів навчання заслуговують на увагу сучасні технології, що спрямовані на їх активній участі у навчальному процесі. Крім того, враховуючи провідні потреби дорослих, виникає необхідність у активізації потреби у самовдосконаленні, як основи реалізації потреб особистості [2], (мал. 1).

Мал.1. Рівні реалізації потреб в освіті дорослих [2].

Навчання дорослих орієнтовано на позиції чітко окресленої мети, розуміння того, що отриманні знання можна застосувати вже зараз.

Існують різні активні та інтерактивні технології, що можуть бути використані для навчання, з метою оволодіння знаннями, їх закріпленням, формуванням вмінь й навичок. Багаторічний досвід роботи післядипломного навчання дозволяє зробити висновок про ефективність інтерактивних методів, зокрема методу фасилітації.

Фасилітація – це супровід групового процесу, що направлений на ефективну комунікацію, прояснення та досягнення поставлених цілей. У фасилітації навчального процесу ключовими є організація навчального простору, залучення та сприяння розкриттю потенціалу учасників/ць та групи в цілому, а також підтримка учасників/ць у реалізації їхніх навчальних цілей [1].

У науці розрізняють соціальну і педагогічну фасилітацію .

Під першою розуміють підвищення швидкості або продуктивності діяльності особистості внаслідок актуалізації в її свідомості образу іншої людини (або групи людей), що виступає в якості суперника або спостерігача за її діями .

Під другою - посилення продуктивності освіти (навчання, виховання) та розвиток суб'єктів професійно-педагогічного процесу за рахунок особливого стилю спілкування і особистості педагога [4].

У педагогіці поняття «фасилітація» визначається як стимулюючий, ініціюючий, заохочуючий вплив на саморозвиток, самовиховання того, хто навчається. Це підвищення ефективності освіти і розвитку за рахунок особливого керованого стилю спілкування[3]. Саме педагогічна фасилітація в навчанні дозволяє сфокусуватися особистості на саморозвитку, самовдосконаленні.

Саморозвиток - це усвідомлений і керований особистістю процес, в результаті якого відбувається удосконалення фізичних, розумових і моральних потенцій людини, розгортання її індивідуальності [6].

Процес саморозвитку не має меж. У безперервності освіти суть самовдосконалення та саморозвитку.

За таких обставин перед післядипломною освітою й освітою в цілому постають завдання переосмислення технологій навчання, врахування безперервності освіти та активізація саморозвитку. Як провідної потреби сучасної особистості.

1. Сучасні тенденції використання педагогічної фасилітації

Важливою складовою інтерактивного навчання вважаються тренінгові технології. П. Бавіна розглядає ці технології у контексті діяльнісного навчання, адже, вони спираються на основні принципи ігрового моделювання (ефекту, вправи, асоціації, спілкування, досягнення очікуваних результатів тощо), а головне, є збалансованими за рахунок традиційних та нетрадиційних імітаційних методів навчання [5]. Серед тренінгових технологій, що активізують особистісний потенціал, стимулюють саморозвиток виділяють метод фасилітації.

Розробку концепції педагогічної фасилітації розпочав у 50-х рр.. ХХ ст.

К. Роджерс разом з іншими представниками гуманістичної психології. Такий підхід став ефективним в умовах, які безперервно змінюються, і це стосується як природи, так і соціуму.

Часті зміни вихідних умов характерні і для професійної сфери, а отже, це впливає на характер підготовки кваліфікованих кадрів. Наукова інформація розширюється і оновлюється з такою швидкістю, що непохитне затвердження, сформульоване сьогодні майже напевне зміниться до часу, коли учень збереться його використовувати.

Вивченню педагогічної фасилітації присвячені роботи вітчизняних психологів (Е. Ф. Зеєр, І. В. Жижин, Н.О. Прасол та ін.). Вивчаючи цей феномен, автори встановлюють його особливості і психотехнології розвитку. Більшість досліджень виконано в контексті педагогіки (Р. С. Дімухаметов, Є. Ю. Борисенко, Л. М. Куликова, Є. Г. Врублевська).

У дослідженнях Л.М. Куликової і Є.Г. Врублевської вивчається фасилітуюче спілкування як вид педагогічної взаємодії, в ході і в результаті якого за певних умов здійснюється усвідомлене, інтенсивне і продуктивне саморозвиток його суб'єктів. Фасилітуюче спілкування в духовно-ціннісному полі його учасників породжує їх моральне самоперетворення та вдосконалення. Виділено основні педагогічні умови, що забезпечують розвиток здатності вчителя до такої взаємодії[4].

На основі андрагогічного, ціннісно-акмеологічного підходів Р.С. Дімухаметов дослідив і розробив концепцію фасилітації, створив теоретичний фундамент для системи підвищення кваліфікації. Суть представленої технології фасилітації полягає в ініціюванні самоактуалізації педагога за допомогою забезпечення провідної ролі діяльності, саморозвитку, незалежності, свободи вибору у відтворенні нових знань, особистісно-професійному зростанні[6].

А. С. Сегрера, М. А. Арайза визначають поняття "фасилітація" як певний напрям у сфері розвитку особистості, що пов'язаний з вмінням сприяти особистісному розвитку.

Звернення до названих робіт та їх аналіз дозволяють зробити висновок про те, що педагогічна фасилітація як тренінгова технологія створює умови для формування у особистості потреби у саморозвитку.

2. Проблема активізації саморозвитку в системі післядипломної освіти

Сучасний розвиток суспільства диктує людині необхідність навчатися протягом життя. Безперервна освіта - це цілісний процес, що забезпечує поступальний розвиток творчого потенціалу, результатом якого є всебічний розвиток інтелекту особистості та її духовного світу. Цей процес складається з послідовних ступенів спеціально-організованої едукативної діяльності, що забезпечують якісний приріст нових знань і умінь, способів мислення і діяльності.

Метою безперервної освіти є не тільки цілісний розвиток людини як особистості протягом усього його життя, але і підвищення можливостей трудової і соціальної адаптації в мінливому світі, розвиток здібностей, прагнень і можливостей.

Особливо це стосується працівників освіти, специфіка професійної

діяльності яких вимагає не лише постійного збагачення і осучаснення своїх професійних знань, а й вдосконалення соціальних, здоров'язбережувальних компетенцій, оволодіння новими методами та технологіями.

Також, педагогічна діяльність передбачає як власний саморозвиток і самовдосконалення педагога, так і вплив на саморозвиток учнів. Тому використання в системі післядипломного підвищення кваліфікації тренінгових технологій, зокрема педагогічної фасилітації, не лише сприяє самовдосконаленню та саморозвитку вчителя, а й дає можливість засвоїти фасилітативну компетентність.

Ключовим компонентом фасилітативної компетентності, як зазначає Шевченко К.О., є мотиваційний, який полягає в усвідомленні необхідності диверсифікації освіти на основі зміни рольової позиції педагога з транслятора знань на фасилітатора навчання з подальшою зміною підходів в організації як власної діяльності, так і діяльності учнів з орієнтацією на довгострокові ефекти навчання, саморозвитку та самореалізації; позитивною спрямованістю на здійснення фасилітуючої діяльності[7].

При цьому виникає питання щодо вмотивованості, задоволеності потреб у розвитку та готовності педагогів до саморозвитку та самовдосконалення.

Тому **метою** нашого дослідження стало вивчення готовності педагогічних працівників до саморозвитку та визначення завдань педагогічної фасилітації в роботі з педагогами в системі післядипломної освіти.

3. Дослідження готовності педагогів до саморозвитку та визначення завдань фасилітативного впливу

Для реалізації даної мети нами були поставлені такі **завдання**:

- визначити рівень реалізації потреб педагогів у розвитку та саморозвитку;
- оцінити величину готовності пізнавати себе та готовності самовдосконалюватись;
- сформулювати завдання педагогічної фасилітації в роботі з педагогами в системі післядипломної освіти.

Дослідження проводилось методом анкетування. Нами були використані такі методики:

- Самооцінювання реалізації потреб педагогів у розвитку та саморозвитку;
- Самотест «Шляхи розвитку».

Вибірку дослідження склали педагогічні працівники, які проходили курсове підвищення кваліфікації та обрали тренінгові заняття щодо підвищення професійного розвитку та мотиваційні тренінги. Загальна кількість учасників: 230 чоловік віком від 25 до 70 років.

Після обробки даних ми отримали такі результати:

Переважна більшість (198) опитуваних має високий рівень відчуття реалізації власної потреби у розвитку та саморозвитку. 30 педагогів мають середній рівень, а низький -2.

Результати показали певний дисбаланс в самооцінці напрямків розвитку (таб.1). Так, маючи великі показники високого рівня готовності самовдосконалюватись, найвищі показники щодо готовності себе пізнавати -

на середньому рівні і, навпаки. Кількість учасників з низьким рівнем за обома показниками однакова.

Таб.1

Результати самотесту «Шляхи розвитку»

Готовність знати себе			Готовність самовдосконалюватись		
Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
60	140	30	140	60	30

Якщо ж проаналізувати отримані дані із змістової позиції, то в площині «можу, але не хочу» (людина має можливості для саморозвитку, але бажання від них відстає) - маємо 40 чол.; в площині «хочу знати себе і можу самовдосконалюватись» - 170 чол.; в площині «не хочу ні знати себе, ні змінюватись» - 0; в площині «хочу знати себе, але змінити не можу» - 20 чол..

Тобто, більшість учасників опитування має відчуття, що їх потреба в самореалізації та професійному та особистісному розвитку може бути реалізована в наявних умовах, а також, значна кількість, хоч і трохи менша, має готовність самовдосконалюватись. Високу необхідність і готовність пізнавати себе мають значно менше педагогів, але вона зберігається на середньому рівні. Також, ми отримали досить високий показник (170 з 230) педагогів з бажанням і відчуттям спроможності самовдосконалюватись.

Але дослідження показало існуючі проблеми та можливості для подальшої роботи з педагогами в межах системи післядипломної освіти. До того, особливістю вибірки є те, що це педагоги, вмотивовані, які самостійно обрали тренінгові заняття спрямовані на підвищення професійного розвитку, мотивації професійної діяльності. Можна передбачити, що показники загалом, серед усіх педагогічних працівників, будуть інші.

Оскільки, було визначено, що педагогічна фасилітація є ефективним засобом педагогічного впливу та допомоги педагогам на шляху самовдосконалення та саморозвитку, тому, необхідно визначити завдання тренінгової роботи з використанням фасилітації в роботі з педагогами.

Спираючись на результати дослідження та виходячи із можливостей системи післядипломної освіти, для практичної тренінгової роботи ми виділяємо такі завдання:

- Підвищення мотивації до самопізнання, індивідуальний підхід в мотивації до саморозвитку та самовдосконалення;
- Допомога педагогам в усвідомленні власних потреб, можливостей, ресурсів, визначенні мети;
- Індивідуальна підтримка і супровід педагогів при аналізі бар'єрів, проблем;
- Формування власної відповідальності людини за своє професійне та особистісне зростання, самовдосконалення;
- Підтримка у відпрацюванні прийомів відновної комунікації, вдосконаленні міжособистісної та групової взаємодії на основі партнерства та співробітництва (зміна стилю спілкування із застосуванням прийомів тиску, маніпуляції на партнерське спілкування «рівний з рівним»);

- Створення стимулюючого середовища для початку дієвої реалізації цілей спрямованих на самовдосконалення.

Висновки

- Педагогічна фасилітація є ефективним засобом педагогічного впливу та допомоги педагогам на шляху самовдосконалення та саморозвитку, створює умови для формування у особистості потреби у саморозвитку.

- Вивчення реалізації потреб в розвитку та готовності педагогічних працівників до саморозвитку показали, що більшість учасників опитування має відчуття реалізації своїх потреб в розвитку та самовдосконаленні в наявних умовах. Значна кількість педагогів має готовність самовдосконалюватись. Високу необхідність і готовність пізнавати себе мають значно менше педагогів, але вона зберігається на середньому рівні. Також, ми отримали досить високий показник (170 з 230) педагогів з бажанням і відчуттям спроможності самовдосконалюватись.

- Дослідження показало існуючі проблеми та можливості для подальшої роботи з педагогами в межах системи післядипломної освіти. Тому було визначено завдання педагогічної фасилітації, які спрямовуються на підвищення мотивації до самопізнання, індивідуальний підхід в мотивації до саморозвитку та самовдосконалення; допомогу педагогам в усвідомленні власних потреб, можливостей, ресурсів, визначенні мети, аналізі бар'єрів, проблем; формування власної відповідальності людини за своє професійне та особистісне зростання; створення середовища стимулюючого до дій в цьому напрямку; підтримку педагогів у вдосконаленні міжособистісної та групової взаємодії на основі партнерства та співробітництва.

Література:

1. Абетка неформальної освіти, фасилітації і тренерства «ТОБТО» Видано тренерською групою «Інша Освіта» в рамках проекту «Діалог заради змін», Київ 2017 р.

2. Андреева Г. М. Актуальные проблемы социальной психологии: учеб. пособ. / Г. М. Андреева. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1988. — 109 с.

3. Пундик И. Я. Фасилитирующая функция педагогических технологий в деятельности преподавателя вуза / И. Я. Пундик // Ярославский педагогический вестник. – 2009. – № 2 (59). – С. 119–133

4. Сутність і структура фасилітації в педагогіці. Дячук С.М., Методичні матеріали, 2014 р., с.16

5. Сучасні технології освіти дорослих : посіб. / авт. кол. : Л.Б. Лук'янова, В.Аніщенко,Л.Є.Сігаєва,С.В.Зінченко,О.В.Баніт,Н.І.Дорошенко/ Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. - 182 с.

6. Фасилітація в системі підвищення кваліфікації педагогів. Дімухатов Р.С., Дисертація на здобуття вченого ступеня доктор педагогічних наук, Магнітогорск -2006р. с.398

7. Шевченко К.О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя // Збірник наукових праць. Психологічні науки. Випуск 2.13 (109) - 2014, – с.258-263.

References.

1. *Abetka neformalnoi osvity, fasylytasia I trnerstva «TOBTO»* 2017. [Alphabet of non-formal education, facilitation and coaching "TOBTO"], Kyiv.
2. Andreeva G.M., 1988. *Aktualnye problem sosialnoi psihologii* [Actual problems of social psychology], Moskov.
3. Pundik I. Ya., 2009. *Fasilitiruyushhaya funkczija pedagogicheskikh tekhnologij v deyatel`nosti prepodavatelya vuza* [Facilitating function of pedagogical technologies in the activity of a university teacher]/ Pundik I.Ya. // Yaroslavskij pedagogicheskij vestnik– № 2 (59).
4. Dyachuk S.M., 2014. *Sutni`st` i` struktura fasili`taczi`yi v pedagogi`czi`*. Metodichni materi`ali [The essence and structure of facilitation in pedagogy].
5. Luk'yanov L.B., Ani`shhenko V., Si`gayeva L.Ye., Zi`nchenko S.V., Bani`t O.V., and Doroshenko N.I., 2013. *Suchasni` tekhnologi`yi osvi`ti doroslkh* [Modern technologies of adult education]. Ki`rovograd.
6. Di`mukhatov R.S., 2006. *Fasili`taczi`ya v sistemi` pi`dvishhennya kvali`fi`kaczi`yi pedagogi`v* [Facilitation in the system of professional development of teachers.]. Magni`togorsk.
7. Shevchenko K.O. 2014. *Pedagogi`chna fasili`taczi`ya u konteksti` profesi`jnoyi kompetentnosti` vchitelya* [Pedagogical facilitation in the context of professional competence of a teacher]. Kyiv.

Abstract. *The article is devoted to the use in the system of postgraduate professional development of pedagogical facilitation. The specifics of the professional activity of teachers requires not only the constant enrichment and modernization of their professional knowledge, but also the improvement of social competencies, mastering new methods and technologies. Also, pedagogical activity involves both the teacher's own self-development and self-improvement, and the impact on students' self-development. Therefore, the use of training technologies in the system of postgraduate training, in particular pedagogical facilitation, not only promotes self-improvement of the teacher, creates conditions for the formation of personal needs for self-development, and also provides an opportunity to learn facilitative competence.*

The article presents the results of a study on the level of realization of teachers 'needs in development and self-development, assessment of teachers' readiness to know themselves and readiness to self-improvement. Also, one of the tasks of our study was to determine the tasks of pedagogical facilitation in working with teachers in the system of postgraduate education.

The results of the study showed that most respondents have a sense of realization of their needs for development and self-improvement in the current environment. A significant number of teachers are ready to improve themselves. Many fewer teachers have a high need and willingness to know themselves, but it remains at an average level. High rate of teachers with a desire and a sense of ability to self-improvement.

The authors define the tasks of pedagogical facilitation, which are aimed at increasing motivation for self-knowledge, helping teachers to understand their own needs and opportunities, forming their own responsibility for their professional and personal growth, creating a stimulating environment.

Key words: pedagogical facilitation, self-development, self-improvement, teachers, postgraduate education, facilitative competence.

Стаття надіслана: 27.10.2020 г.

Олексенко С.В.